

U zemljama gde izbor činovnika zavisi od narodne volje, oni moraju da su poštteni i sposobni, prosto po zakonu konkurencije, jer je poštenje esap koji se traži. Naprotiv, u zemljama gde toga nije to nije nužno; od njih se ište da su samo verne sluge, poštenje i sposobnost — to su uzgredne stvari. Ali to je samo jedna strana razlike između birokratske i izborne sisteme. Da ne bi dugo otezao razlaganjem razlike između jedne i druge sisteme, da navedem primer za građanske sudove, i to ne iz kakve republike, već opet iz apsolutne Rusije. „Mirovi sudija“ ruski, izabran je narodnom (opštinom, a ako je velika opština, ima ih nekoliko) na 3 godine i od njega prima platu. On je obvezan da sudi pravo, jer će inače posle 3 godine ostati bez hleba. Suđenje je usmeno i otkrito, i presuda se izriče javno. Prvo, ušteduje vreme narodu, a drugo, daje prilike da sva publika, a naročito javna štampa, kontroliše savesnost i sposobnost sudije. Međutim, kako čovek nije nepogrešiv, to je ostavljeno da se može apelirati na „mirovi sjezd“, tj. skup „mirovni sudija“ iz jednog sreza koji se drži jednom u godini. Kako se to dešava skoro isključivo kod predmeta zapletenih i od veće važnosti, to su ta pitanja već pretrešena u štampi i delo je skoro već rešeno javnim mnenjem. Sudijama, tako reći, samo ostaje da izreku presudu. Pritom još da dodam da sudija sudi sam, i da se njemu daje odsekom, a njemu ako je nuždan kakav ćata, dužan je da ga plaća iz svog džepa. Personal je, dakle, vrlo mali. Neka se sravni sa ovakvim prostim ustrojstvom sudova, srpski [sud] s, njegovim beskonačnim kancelarijama i aktima i bezbrojnim činovnicima. Neka se samo izračuna koliko vremena izgubi naš narod oko beskonačno dugačkih parnica, što je neophodno skopčano sa pismenom kancelarijskom procedurom, da ne računam parnične troškove i onaj „personal“ kome treba plaćati i koji ništa ne privređuje osim što fabricira fascikle.

A unutrašnja uprava: podizanje putova, bolnica škola i, uopšte, javnih građevina; kontrola nad prosvetnom i sanitetskom strukom, tj. staranje za umno i fizičke zdravlje naroda; staranje za sve ekonomne potrebe naroda što izlaze iz kruga pojedinaca? Sve je to u Srbiji u rukama činovnika. Kad se samo spomene kome od naših birokrata da se to sve preda u ruke naroda da se on sam za sebi stara, spopada ga užas. Rastrojstvo! Revolucija! Anarhija Povratak vremena Robespjera! — to su fraze koje su im gotove svakog trenutka da napadnu svakog prodrzljivca koji se usuđuje da sumnja u koristi njihovog tutorovanja nad narodom. Mesto svakog odgovora na takva napadanja, ja opet ukazujem na despotsku